

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשע"ז, 2017
מספר השאלון: 011281
קובץ: תשובות סופיות

עברית: הבנה, הבעה ולשון

הוראות לנבחן

עברית: הבנה, הבעה ולשון – על פי תכנית הרפורמה ללמידה משמעותית

א. משך הבחינה: שלוש שעות.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני חלקים.

חלק ראשון – הבנה והבעה – 50 נקודות

פרק א: הבנת הנקרא

פרק ב: כתיבה ממזגת

חלק שני – לשון – 50 נקודות

פרק א: שם המספר, אותיות השימוש ומילות היחס

פרק ב: תחביר / פרק ג: מערכת הצורות – יש לבחור באחד הפרקים

סה"כ – 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: 1. יש לקרוא את הטקסטים שבנספח ולענות על השאלות בגוף שאלון זה, לפי ההוראות. 2.

לכתיבת טיוטה אפשר להשתמש בעמודים האחרונים (24–25) של השאלון.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

נספח: טקסטים.

בהצלחה!

תשובות סופיות

חלק ראשון – הבנה והבעה (50 נקודות)

שאלה 1

- א. בעבר: תנועות הנוער חתרו להגשמה לאומית-ציונית וחברתית משותפת: תקומה לאומית והעלאת עולים לארץ, חלוציות והתיישבות חקלאית-קיבוצית, נאמנות לתרבות העברית והנחלת השפה העברית, השתלבות במערך ההגנה, ובתחום החברתי – קדמה סוציאלית, כלומר עולם שבו גם השכבות החלשות יזכו לדיוור, לתזונה, לחינוך ולבריאות (טקסט 1). בטקסט 2: ההגשמה הייתה יציאה להתיישבות חלוצית בקיבוצים (גרעיני נח"ל) ותרומה לצורכי הביטחון של המדינה.
- מסוף המאה ה-20 עד היום: היעדים מגוונים ונקבעים לפי דרכה של כל תנועה, ומכוונים בעיקר לקהילה: מסגרות חדשות של "הגשמה עצמית" שמטרתן לחולל שינוי בחברה, כגון "קיבוץ עירוני" שנועד לצמצם פערים באמצעות פעילות חינוכית (טקסט 1); הדרכה בזמן שהמדריך עדיין חניך, יציאה לשנת שירות למען הקהילה (סיוע לבעלי צרכים מיוחדים, לבתי ספר ולנוער שנפלט ממסגרות) והתגייסות לשירות משמעותי בצה"ל (טקסט 2).
- ב. סיבה מטקסט 1: השינויים החברתיים, התרבותיים והפוליטיים בחברה הישראלית בסוף המאה ה-20: הקונצנזוס סביב הערכים והיעדים המשותפים נפרם, והחברה מצפה מהצעיר להוכיח את עצמו ואת הישגיו באופן אישי (אינדיווידואלי) ומתגמלת על הישגים אישיים – ולכן קשה לחנך ליעדים משותפים.
- סיבה מטקסט 2: הבעיות שלשמן הוקמו תנועות הנוער החלוציות נפתרו או השתנו, האידאולוגיות שלהן התרוקנו ממשמעות, ויעד ההגשמה העיקרי – הקמת גרעיני התיישבות בקיבוצים – כבר לא היה רלוונטי (משבר ההגשמה).
- ג. הערך: הגשמה עצמית – חינוך לערכים שמתבטא במעשים ולא רק בהצהרות. כבר בראשית דרכן תנועות הנוער לא הסתפקו בהצהרות של חניכיהן על נאמנות לערכים, אלא חינוכו אותם לרתום את חייהם להגשמת הערכים (טקסט 1). ערך זה נשמר גם היום: בוגרי התנועות יוצאים לשנת שירות ומגשימים בה את הערכים שעליהם התחנכו בעשייה למען הקהילה (טקסט 2), והרכיזים בתנועות מדגישים שהם תובעים מן החניכים "לא רק חשיבה, אלא גם עשייה" (טקסט 3).
- (תשובה אפשרית נוספת: ערך הסולידריות והצמצום של פערים חברתיים – בעבר דגלו התנועות בקדמה סוציאלית ובעולם שבו גם השכבות החלשות זוכות לשירותים בסיסיים (טקסט 1); היום הוא בא לידי ביטוי ב"קיבוץ עירוני" שנועד לצמצם פערים (טקסט 1), בסיוע לבעלי צרכים מיוחדים ולנוער שנפלט ממסגרות (טקסט 2) ובחינוך לסולידריות בקהילה ולשוויון האדם (טקסט 3).)

שאלה 2

- א. הוכחה 1: בפתיחה הכותבת שואלת "האם תנועות הנוער בישראל יכולות להציב חלופה ערכית לחברה הישראלית? האם יש בכוחן וברצונן לכוון סולידריות...?", ומציינת ש"יש ספקנים מפוכחים המשיבים בשלילה גמורה" (שורות 1–3).
- הוכחה 2: ירון גירש אומר: "צריך להיזהר מלראות בו [בחינוך בתנועה] פתרון קסם שיחולל את השינוי" (שורה 9), ומוסיף שבעלי התפקידים "צריכים להחליט מה התפקיד החברתי של התנועות, ולאן הם רוצים להובילן" (שורות 13–14).
- (הוכחות אפשריות נוספות: הכותרת "בניין חברה או בניין למשחקי חברה?"; השאלות בסוף הטקסט: "אופטימיים? נאיבים? מתקני עולם תמימים?" (שורות 52–53)).
- ב. "מה שבטוח הוא שהדברים נובעים אצלם ממקום עמוק ומאמין, וכפי שהם מעידים על עצמם — הם לא רק מדברים, אלא גם עושים" (שורות 53–54).

שאלה 3

אילו הקמתי תנועת נוער חדשה, הייתי רוצה להנחיל לחניכים את ערך הסובלנות וקבלת האחר. בחברה הישראלית חיים זה לצד זה אנשים בעלי דעות, דתות, מוצאים ואורחות חיים שונים, ולעתים קרובות השונות הזאת מובילה לפירוד ולאלימות. לדעתי, נוער שילמד להקשיב לעמדה שונה משלו ולכבד אותה גם כשהוא אינו מסכים איתה, יוכל לנהל ויכוח בלי שנאה ולבנות חברה מלוכדת יותר. לכן הייתי מקיים בתנועה פעילויות משותפות לבני נוער מקבוצות שונות ושיחות פתוחות על נושאים שנויים במחלוקת – כפי שאהלי מתאר את "קיום דיאלוג" כעיקרון מנחה. חינוך כזה לא יישאר בגדר מילים, אלא יתבטא בדרך שבה החניכים יתנהגו כלפי האחר בחיי היום־יום.

שאלה 4 – סקירה לדוגמה

תנועות הנוער בארץ: מעורבות בחינוך ובחברה לאורך השנים

תנועות הנוער פועלות בארץ כבר יותר ממאה שנה, ולאורך כל התקופה הן שימשו גורם חינוכי וחברתי מרכזי. עם זאת, אופי מעורבותן השתנה בהתאם למציאות המשתנה.

בתקופת היישוב ובשנותיה הראשונות של המדינה חרתו תנועות הנוער על דגלן יעדים לאומיים וחברתיים: הן דגלו בתקומה הלאומית ובהעלאת עולים, בהתיישבות חקלאית־קיבוצית, בהנחלת השפה העברית ובהשתלבות במערך ההגנה (אדלר, 2007). בוגרי התנועות יצאו בגרעיני נח"ל להתיישבות חלוצית ולתרומה לביטחון, וכך הדריכו בדוגמה אישית את החניכים הצעירים (אבן, 2014). בחברה שבה כמעט כל ילד היה עולה או בן לעולים, התנועות היו מסגרת שבה הכירו הילדים את ערכי החברה החדשה ואת נופי הארץ, והן חינוכו את חניכיהן לא להסתפק בהצהרות אלא להגשים את הערכים בחייהם. תרומתן ניכרה גם בתרבות: בתנועות התפתחו שירים וריקודים עממיים, סגנון הלבוש הישראלי והסלנג העברי (אדלר, 2007).

בסוף המאה העשרים השתנה המצב. הבעיות שלשמן קמו התנועות נפתרו, ההתיישבות בקיבוצים איבדה מחשיבותה (אבן, 2014), והחברה הישראלית החלה להעדיף הישגים אישיים על פני יעדים משותפים. ההסכמה הרחבה סביב הערכים שאיחדו בעבר את הציבור התפוררה, ולכן קשה היה לחנך את החניכים ליעדים משותפים (אדלר, 2007). בעקבות זאת עברו התנועות משבר ונדרשו לחפש דרכי הגשמה חדשות.

כיום מעורבותן של התנועות מגוונת ומכוונת בעיקר לקהילה. בוגרים רבים יוצאים לשנת שירות ומסייעים לבעלי צרכים מיוחדים, לבתי ספר ולבני נוער שנפלטו ממסגרות (אבן, 2014), ואחרים מקימים "קיבוצים עירוניים" שנועדו לצמצם פערים חברתיים באמצעות חינוך (אדלר, 2007). החינוך בתנועות עצמן מבקש להציע חלופה לתחרותיות בבית הספר: החניכים לומדים לגבש עמדות, לקבל אחריות ולהיות מעורבים בחברה, והתנועות תובעות מהם לא רק חשיבה אלא גם עשייה (דקל, 2016). מעמדן של התנועות אף זכה להכרה ממלכתית, כשמועצת תנועות הנוער קיבלה את פרס ישראל, וארגונים עסקיים ומשרדי ממשלה פונים אליהן כדי לשלב בני נוער בפעילות למען הקהילה (אבן, 2014).

היעדים השתנו לאורך השנים, אך תנועות הנוער ממשיכות לחנך להגשמת ערכים במעשים ולתרום לחברה הישראלית.

ביבליוגרפיה

אבן, נ' (2014). **המסע אל ההגשמה החדשה בתנועות הנוער** — לחנך ל'ערכים' ולא ל'צורות'. עמ' 197–219. אדלר, ח' (2007). **תנועות הנוער ועיצובה של החברה החדשה. זמן יהודי חדש, כרך רביעי**. אוחר מ־www.kotar.co.il דקל, נ' (נובמבר 2016). **תנועות הנוער: בניין חברה או בניין למשחקי חברה? הד החינוך**, עמ' 40–43.

חלק שני — לשון (50 נקודות)

שאלה 5

- א. • אחד עשר אחוזים מכלל חניכי תנועות הנוער בישראל הם תלמידי כיתה ז'.
• חמישה אחוזים מכלל חניכי תנועות הנוער בישראל הם תלמידי כיתה י"ב.
- ב. • פי שלושה
• ל־מאה תשעים ושישה מחנות קיץ
• מספר אחת
• חמישים ושניים אלף תשע מאות שישים ושבעה חניכים ומדריכים
- ג. • עֲשָׂרִים וְחֲמִשָּׁה (האפשרות השלישית).

שאלה 6

המילה שאינה תקינה: אֶצְלָהֶם. הצורה התקינה: אֶצְלָם.

שאלה 7

- א. I. משפט פשוט.
II. משפט איחוי (מחובר).
III. משפט מורכב.
- ב. קשר של ויתור.
- ג. משפט מורכב: אף על פי שהם מייצגים תנועות בעלות אופי שונה ואידאולוגיה שונה, יש ביניהם שיתוף והבנה.
(אפשר גם משפט פשוט: למרות ייצוגן של תנועות בעלות אופי שונה ואידאולוגיה שונה, יש ביניהם שיתוף והבנה.)
- ד. I. הן שמרו על מעמדן העצמאי.
II. (אבל) יש ביניהם שיתוף והבנה.
III. (הרי) היה לבני הנוער חלק נכבד בהצלחה הזאת.
- ה. I: הן – נושא.
II: הם – נושא.
III: היא – אוגד; הזאת – לוואי.

שאלה 8

- א. (1) [אם ישאלו את החניכים] מה הם הערכים החשובים ביותר בתנועה [שהם חברים בה] פסוקית לוואי[פסוקית מושא], פסוקית תנאי מה הם יגידו?
(2) לו שאלו את החניכים מה הם הערכים החשובים ביותר בתנועה שהם חברים בה, מה הם היו אומרים?
(3) ...המדד להצלחה הוא השאלה [אם אנחנו מצליחים לגדל אנשים שמגלים מעורבות חברתית] פסוקית לוואי (של "השאלה").
(4) נטע סיוזל אמרה שבעיניה המדד להצלחה הוא השאלה אם הם (חברי התנועה) מצליחים לגדל אנשים שמגלים מעורבות חברתית.
- ב. (1) משפט I: [להחליט מה יהיו היעדים החדשים] – פסוקית מצומצמת בתפקיד לוואי (של "הצורך").
(2) במשפט II, "להתגבר" הוא חלק מנשוא מורחב (החלו להתגבר).

שאלה 9

א. בנוסח המקורי המבנה "לא רק... אלא גם" מבטא הוספה עם הדגשה: הוא מציג את החשיבה כדבר המובן מאליו ומדגיש שהדרישה מן החניכים חורגת ממנו – הם נדרשים גם לעשייה. בנוסח המקוצר ("חשיבה ועשייה") שני הרכיבים מוצגים כשווים, בקשר של הוספה פשוט, וההדגשה של העשייה – שהיא עיקר המסר – אובדת.

ב. מדובר במסגרת שמחנכת להגשמת ערכים. (האפשרות הרביעית)

- ג. (1) I: קשר של ברירה (עולה חדש או בן לעולים חדשים).
II: קשר של ניגוד (במעשים, ולא במילים בלבד).
(2) עולה חדש – נשוא (חלק מנשוא כולל, עם האוגד "היה"); לערכים – לוואי (של "חינוך").
(3) חינוך לערכים אינו מתבטא במילים בלבד, אלא במעשים.
(או: חינוך לערכים מתבטא לא במילים בלבד, אלא במעשים.)

שאלה 10

א. (1)

- I. משפט פשוט (בעל חלק ייחוד).
II. משפט פשוט.
III. משפט פשוט, יש בו חלק כולל (על החי ועל הצומח – מושא).
IV. משפט איחוי (מחובר).
(2) • מספרו: I.
• חלק הייחוד: הצופה.
• תפקידו התחבירי: לוואי (של "דבר"; בתוך המשפט הוא מיוצג בכינוי החבור י' ב"דבר").
• מבנה רגיל: דבר הצופה אמת.
• היתרון: חלק הייחוד מעמיד את "הצופה" בראש המשפט ומדגיש אותו כנושא שעליו נאמר הדבר; כך הדיבר פותח – כמו כל שאר הדיברות – במילה "הצופה", והמבנה האחיד מבליט שכל הדיברות עוסקים בדמותו של הצופה.

- ב. (1) שירה – נשוא (פועל בציווי; הנשוא – "אתה" – אינו מופיע).
הנוער – פנייה (ביטוי פנייה, שאינו חלק מן המבנה התחבירי של המשפט).
(2) "שירה" (בגרסה המקורית) – פועל (ציווי מוארך של "שיר").
"שירת" (בגרסה הרווחת) – שם עצם (צורת נסמך של "שירה": שירת הנוער).

שאלה 11

א.	השיבוש	הסבר (במונחים תחביריים)	הנוסח התקין
1	קבוצה בתנועת הנוער אליה אני שייך	פסוקית לוואי חייבת להיפתח במילת השעבוד ש (או אשר); מילת היחס עם הכינוי החוזר באה בתוך הפסוקית, אחרי הנשוא.	קבוצה בתנועת הנוער שאני שייך אליה
2	השבת היה השבת האחרונה	אין התאמה בין הנושא "השבת" (נקבה) לבין האוגד/הנשוא "היה" (זכר).	השבת הייתה השבת האחרונה
3	שאני מסתכל על התקופה הזאת... אני מבין	פסוקית תיאור זמן נפתחת במילת שעבוד של זמן (כש-, כאשר); "ש" לבדה אינה מבטאת את הקשר, והפסוקית נשארת "תלושה".	כשאני מסתכל (כאשר אני מסתכל) על התקופה הזאת... אני מבין

(שיבוש נוסף שאפשר לבחור: "השפעתי והטבעתי בהם חותם" – חלק כולל (נשוא כולל) שאיבריו דורשים מילות יחס שונות: השפיע על, הטביע ב. לכן יש לכתוב את המושא לכל פועל: "השפעתי עליהם והטבעתי בהם חותם".)

ב. (1) הצירוף: מרמת גן.

שני התפקידים: לוואי (של "הקבוצה" – הקבוצה שמרמת גן הגיעה) / תיאור מקום (של "הגיעה" – הקבוצה הגיעה מרמת גן).

(2) דוגמה למשפט II: "בפתיחת שנת הפעילות הסבירה הרכזת לחניכים את כללי ההתנהגות בשבט. היא הדגישה שגם כשמדריך כועס, אסור לו לפגוע בחניך. למדריך אסור להרביץ – בשום מקרה ובשום מצב." (בהקשר זה המדריך הוא המכה, וההרבעה אסורה עליו).

(דוגמה למשפט I: "כולנו היינו בטוחים שיושב ראש המועצה ימנה לתפקיד הרכז את אחד הוותיקים. אבל הוא בחר דווקא בחניכה צעירה ומבטיחה. בחירת יושב ראש מועצת תנועות הנוער הפתיעה אותנו." – כאן יושב הראש הוא הבוחר.)

שאלה 12

- א. השתת - שורש: ש-ת-ת, בניין: הופעל
מתגמלת - שורש: ת-ג-מ-ל, בניין: פיעל
מערבות - שורש: ע-ר-ב, בניין: פועל (פעל)
להוכיח - שורש: י-כ-ח, בניין: הפעיל
הולמות - שורש: ה-ל-ם, בניין: קל (פעל)

ב. נפעל.

ג. ידמה

- ד. (1) שייח (ש-י-ח), מדינה (ד-י-ן).
(2) עשיה - ע-ש-י (ע-ש-ח); מגלה - ג-ל-ל.

ה. ערפי - צורן הגזירה יי (סופית יי) יוצר שם תואר שמשמעותו יחס / שייכות: ערפי = הקשור לערכים, שעוסק בערכים.

שאלה 13

- א. (1) יגיע - חלק הדיבור: פועל; השורש: נ-ג-ע.
יגיע - חלק הדיבור: שם עצם; השורש: י-ג-ע.
(2)

מילים שהשורש שלהן זהה לשורש של המילה יגיע	מילים שהשורש שלהן זהה לשורש של המילה יגיע
יגע, לגעת	יגע, לגעת

ב. (1) השורש המשותף: כ-ו-ן.

(2) נכון - נפעל; כן - קל; לכוין - פיעל; הכון - נפעל.

ג. (1) התבטא, מבלבל (בלי דגש בב' הראשונה), מציעה.

(2) דוגמה: מציעה - השורש י-צ-ע (גזרת פי"צ), בניין הפעיל. בגזרה זו הי' מתבוללת באות צ' שאחריה, ולכן יש דגש ב"צ, והבינוני בא בתבנית מקטיל כמו בשלמים: מציעה (כמו מציעה, מציתה). "מציעה" אינה צורה של אף בניין.

(נימוק אפשרי אחר: התבטא - שורש ב-ט-א, גזרת ל"א. בעבר של התפעל התנועה באות השנייה היא צירי (התקטל), וגם בל"א נשמר הצירי בגוף נסתר: התבטא, כמו התמלא. הצורה "התבטא" - בקמץ - היא שגיאה בהשפעת פעלי ל"א בקל, כמו מצא).

שאלה 14

א.	שם פעולה מבניין הפעיל	השורש
1	העלאת (המוני עולים)	ע-ל-י (ע-ל-ה)
2	(מערך) ההגנה	ג-נ-ן
3	השראה	ש-ר-י (ש-ר-ה)
4	הכרת (שבילי הארץ)	נ-כ-ר
5	הפצת (השפה העברית)	פ-ו-ץ

(שימו לב: "הזדהות", "השתלבות", "הפיכתה" אינם שמות פעולה של הפעיל – ראו בהסבר.)

ב. "תנועות הנוער: בניית חברה או בניין למשחקי חברה?"

- ג. (1) הפועל היוצא דופן: **הָרְתָּה**; הגזרה שלו: **השלמים** (שורש ח-ר-ת).
 (2) הגזרה המשותפת: **ל"י (ל"ה) – הַשְׁתַּנְתָּה (ש-נ-י), עָנְתָה (ע-נ-י), כָּפַתָה (כ-פ-י)**.
 (3) **כָּפַיָּה**.

שאלה 15

א. תנועות – נ-ו-ע

תולדה – י-ל-ד

ההתעוררות – ע-ו-ר (ע-ו-י-ר)

זכותו – ז-כ-י (ז-כ-ה)

תורות – י-ר-י (י-ר-ה)

(במילים התביעה – ת-ב-ע, תקון – ת-ק-ן, לתור – ת-ו-ר – התי"ו שורשית.)

ב. (1) הפעלים: **מְסִירִים, מְשִׁילִים**. הבניין המשותף: **הפעיל**. השורשים: **מְסִירִים – ס-ו-ר; מְשִׁילִים – נ-ש-ל**.

(2) **לְעֻטוֹת**.

(3) **לְשִׁים**.

(4) הילדים גזרו פעלים משמות עצם: הם התייחסו לכל העיצורים של שם העצם – כולל אותיות שאינן שורשיות במקור – כאל שורש, ויצקו אותם לתבנית של בניין. מן "מעיל" חילצו את העיצורים מ-ע-ל (כאילו המ' היא אות שורש) ויצרו "לְמַעַל" בבניין קל; מן המילה השאולה "פיג'מה" חילצו את העיצורים פ-ג-מ ויצרו "הַתְּפִנְג'מָתִי" בבניין התפעל. זהו תהליך של גזירה משנית (גזירה מן השם / יצירת שורש משני), שבו נוצר שורש חדש מתוך מילה קיימת.

שאלה 16

א. (1) עלון.

(2) הצורן הסופי יון מציין הקטנה (עלון = עלה, דף קטן).

(3)

משקל קטלון	משקל קטלון
רֵאיוֹן, בְּטָאוֹן, נְסִיוֹן	שְׁוִיוֹן, יְתָרוֹן

(4) המילה השאולה: דיאלוג. חלופה עברית: דריש (או: שיח, שיחה).

ב. (1) המילה "שולה" נגזרה מן המילה "שוליים", ויש לה משמעות שלילית: מי שנמצא "בשוליים" הוא חסר חשיבות, נדחק הצידה ואינו במרכז העניינים. תושבי הפריפריה וראשי הרשויות חשו שהמילה מתייגת אותם כ"שוליים" ופוגעת בהם ("אנחנו שוליים? זו הצעה מגונה"), בעוד המילה הלועזית "פריפריה" נתפסת כמונח גאוגרפי ניטרלי.

(2)

המילים	הקף... מקפת	סובבה... סבבה	מעטפת... עוטף	צדודה, מצד	מרחקה... מרחקת
השורש	נ-ק-ף	ס-ב-ב	ע-ט-ף	צ-ד-ד	ר-ח-ק

(3) מרחקה (משקל מקטלה - משקל של מקום, כמו מסעדה, מספחה).

כל הבגרויות בלשון עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/lashon